

ROCZNIKI HUMANISTYCZNE

Tom LXVI, zeszyt 5 – 2018

ZESZYT SPECJALNY / SPECIALE UITGAVE

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2018.66.5s-24>

ANNA KRÝSOVÁ

ONTMOETINGEN MET ANDERSHEID:
VARKENSROZE ANSICHTEN VANUIT EEN ETHISCH
PERSPECTIEF

Abstract. De dichtkunst van de Nederlandse migrantenauteur Mustafa Stitou is door Joosten en Vaessens (2005) geïdentificeerd als ‘sociaal relevant’ en ‘kritisch’. Deze bijdrage onderzoekt een ander facet van geëngageerde literatuur, namelijk de ethische. Hierbij wordt aandacht geschonken aan de manier waarop gedichten ontmoetingen tussen twee culturen of twee individuen voorstellen. Saïd’s theorie van het ‘oriëntalisme’ (1978) identificeert de manier waarop een discours dat hele culturen kan representeren, vooronderstellingen en vooroordelen creëert die worden weergegeven in individuele interacties. In deze interacties worden de subjecten van Stitou’s gedichten in bepaalde termen omschreven. Zij reageren hierop zowel op het niveau van interactie als op het niveau van representatie.

Trefwoorden: Mustafa Stitou; ethiek; de Ander; oriëntalisme; migrantenauteurs.

INLEIDING

In hun essay *Identiteit, evolutie en engagement* zeggen Jos Joosten en Thomas Vaessens (2005, 131) dat er “op het eerste gezicht” in de poëzie van Mustafa Stitou “weinig aan te kluiven is. Het is bovendien anekdotische poëzie.” In de conclusie stellen ze dat Stitou een geëngageerd dichter is, “hoewel hij niet klaagt [...], (of) geen expliciete ‘boodschap’ heeft” (Joosten & Vaessens 2005, 146). Maar “(w)anneer je engagement niet te nauw definieert, als instrument van een welomschreven ideologie dus, maar eigentijdser en breder, dan kan Stitou wel degelijk een geëngageerd dichter genoemd worden” (Joosten & Vaessens 2005, 145). Op het hogere niveau van zijn schijnbaar eenvoudige, anekdotische gedichten beoefent Stitou een moderni-

---

MGR. ANNA KRÝSOVÁ is intern doctoranda bij de vakgroep neerlandistiek van het Ústav germánských studií FF, Univerzita Karlova te Praag. Correspondentieadres: Ústav germánských studií FF, Nederlandistika, Univerzita Karlova, Nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1, Tsjechië; e-mail: anna.krysova@seznam.cz

teitskritiek door wetenschappelijke feiten en kenmerken die de westerse maatschappij voor “natuurlijk” houdt als menselijke constructies te ontmaskeren. Daardoor stelt “poëzie [...] dus [...] misbruik van ‘gegevens’ aan de kaak” en ze doet “datgene dat de wetenschap zou *moeten* doen: onbevangen onderzoek” (Joosten & Vaessens 2005, 146).

Wij willen ons bij Joosten en Vaessens’ algemene opvattingen over het engagement in Stitous gedichten aansluiten, maar wij bekijken een ander facet ervan, namelijk de ethische standpunten die het lyrisch subject in de dichtbundel inneemt. Door ons op de gedichten met ontmoetingen als thema te richten — te weten de gedichten *De vreemdeling bestaat niet*, *Het zingen vergaat je*, *Anton* en *Flirt* — kunnen wij zien op welke manier de dichter maatschappelijke en sociale interacties in zijn werk weergeeft. Hierbij is onze focus op de vraag of het lyrisch subject op een ethische of onethische manier deze interacties representeert. Het antwoord wordt gezocht met behulp van de filosofische opvattingen van Emmanuel Levinas. Hoe deze op literatuur (voornamelijk romans) van toepassing kunnen zijn, wordt gedemonstreerd door de analyses van Andrew Gibson in zijn boek *Postmodernity, Ethics and the Novel*.

De ethische theorie van Gibson houdt zich vooral bezig met het vertellen, dat hij als onderdeel van representatie beschouwt: “Representation is one mode of narrative discourse and/or knowledge” (Gibson 1999, 26). Op deze manier gedefinieerd is zijn theorie van vertellen (die anders vooral van toepassing op romans is) ook bruikbaar voor analyse van gedichten. Het punt waar de romananalyse van Gibson en de gedichten van Stitou overeenkomen is de ontmoeting tussen het *ik* en de *ander*: “Narration might seem principally to be a mode of activity in which a subject takes another, others, the world as object or objects of knowledge and claims possession of them” (Gibson 1999, 26). Om een ethische ontmoeting van een onethische te onderscheiden, moeten wij aandacht besteden aan Levinas: “Ethics is constituted as what Levinas refers to as [...] a disenchantment of the self that seeks to contain the world within its perspectives” (Gibson 1999, 25). Deze ontgoocheling gebeurt op het moment dat “the will to know the other [...] becomes responsiveness to and responsibility for the other. The ego is deposed, gives up its drive to sovereignty and enters into ethics” (ibidem). Het ego wordt het lyrisch subject in Stitous gedichten, en wat hij registreert en representeert wordt geanalyseerd vanuit het standpunt van de ethiek.

Omdat een ontmoeting als zodanig iets is dat tussen twee subjecten gebeurt, moeten wij deze altijd van twee kanten bekijken. In de ontmoetingen

waarvan het lyrisch subject verslag geeft in zijn gedichten, bespeuren wij enige vooroordelen en veronderstellingen waarmee hij wordt benaderd. Het achterhalen van de manieren waarop deze vooroordelen ontstaan zijn, zal het eerste deel van onze analyse vormen. Tijdens een ontmoeting voelt het lyrisch subject natuurlijk ook zijn eigen oordelen, zij het alleen in de manier waarop hij anderen representeert en dat is de tweede deel van onze analyse. Met andere woorden, ten eerste zien wij het lyrisch subject als de ander volgens de theorie van Edward Said en ten tweede onderzoeken wij de relaties tussen het ik en de ander op basis van de gedachten van Emanuel Levinas. Vooral gaat het ons om de “primary feature of language [...] (,) the interpellation, the vocative” (Gibson 1999, 64). Een van de meest pregnante en tegelijkertijd eenvoudige beschrijvingen van een ethische positie, die met *the vocative function of language* overeenkomt, wordt door Blanchot op deze manier verwoord: “The Levinasian imperative insists that ‘I will not speak of the other or about the other but I will speak [...] to the other’” (geciteerd in Gibson 1999, 64). De vraag is dus of wij dit gebruik van taal of zulke procedés in de gedichten van Stitou kunnen identificeren.

1. ONTMOETINGEN TUSSEN CULTUREN

Als wij het over ontmoetingen hebben, gaat het ons vooral om terloopse ontmoetingen tussen individuen in hun dagelijks leven. Voordat wij dit soort individuele ontmoetingen analyseren, moeten wij eerst over culturen nadenken om te kunnen begrijpen welke last aan veronderstellingen en vooroordelen bepaalde individuen automatisch met zich meedragen. De in een ontmoeting participerende subjecten worden in *Varkensroze ansichten* voorgesteld als beïnvloed door bepaalde discoursen. Eén van die discoursen is het Oriëntalisme, dat wij zouden kunnen omschrijven als een ontmoeting met andersheid op grote schaal. *De vreemdeling bestaat niet* beschrijft op het eerste gezicht geen ontmoeting per se maar de gevolgen van een vele eeuwen durende reeks ontmoetingen tussen Europa en wat Europeanen de Oriënt noemden. Het gedicht *De vreemdeling bestaat niet* beschrijft het proces en het mentale erfenis waardoor het voor Europeanen mogelijk is om zich als superieur te zien ten opzichte van Oriëntale en Afrikaanse volkeren. Als zodanig is het gedicht daarom van groot belang voor ons betoog en onze vraagstelling.

Mohammed-Christus. Vier schetsen van eene reis in het Oosten van Dr. J. Th. de Visser wordt door Stitou in de bronnenlijst van zijn dichtbundel

vermeld. Enkele beelden uit dit boek uit 1896 neemt Stitou letterlijk over en zet ze in *De vreemdeling bestaat niet* in cursief. In *Vier Schetsen* beschrijft De Visser zijn ontmoeting met wat hij kortweg ‘de Oriënt’ noemde. Volgens de theorie van Said is die ontmoeting (in een tekstvorm verwerkt) een onderdeel van een veel eeuwen durende en hele bevolkingsgroepen betreffende reeks ontmoetingen, contacten en uitwisselingen. Said brengt deze en andere instrumenten van westerse machtsuitoefening over Oriënt onder één noemer ‘Oriëntalisme’.

De concepten van *discourse* (“Orientalism can be discussed and analyzed as the corporate institution for dealing with the Orient – dealing with it by making statements about it, authorizing views of it, describing it, [...] ruling over it” Said 1978, 6) en *hegemony* (“It is hegemony, or rather the result of cultural hegemony at work, that gives Orientalism the durability and the strength [...]” Said 1978, 6) zijn van belang als wij Saids concept van Oriëntalisme willen verstaan. In deze zin is dus de tekst van De Visser, waarop Stitou in zijn gedicht reflecteert, onderdeel van zowel het discours over Oriënt als van culturele hegemonie. De ontmoeting van De Visser is gekenmerkt door het feit dat hij een Oriëntalistische bril op heeft, hij ziet alles gefiltreerd door het discours. Omdat het discours zijn macht uitoefent ook over zijn perspectief tijdens zijn reis en dus ook zijn tekst, gebruikt hij alleen maar statische, door het Oriëntalistische discours goedgekeurde beelden die de stereotypische gedachten over Oriënt ondersteunen. Een vanzelfsprekend onderdeel van deze gedachten is dat Europa superieur is ten opzichte van het achterlijke Oriënt.

De Koopman op een mat, *kruiselings met de beenen*
onder het lichaam, met zijne koffie en zijn
Koran, de Dansende Neger, de Sprookjesverteller,
 de Slangenbezweerder [...]. (Stitou 2006, 68)¹

De voorafgaande regels zijn uit het vierde deel van het gedicht geciteerd, maar voordat Stitou De Visser begint te citeren, opent hij het gedicht met een andere oriëntale scene:

De kindsultan, op zijn veel te ruime troon, een mantel
 van zijde om zijn bloot lijfje, de sultan spelend
 met zijn besneden piemel.
 [...]

¹ De geursiveerde tekst is afkomstig van Stitou en signaleert citaten uit De Visser.

Zijn oom, een goedzak, een alcoholist. Elke ochtend
zendt de westersche consul hem een fles whisky.
De kindsultan, door de oppergeestelijke geflankeerd

In zijn beschrijving van het Oosterse hof maakt Stitou zelf ook gebruik van de door Said (1978, 3) geïdentificeerde stereotypen: “Oriental despotism, Oriental splendor, cruelty, sensuality.” Maar behalve de personages die men op een hof zou verwachten, doet er ook nog een andere aanwezigheid zijn in-trede. Dat zijn de balkondieren met hun raadselachtige gekrijs: “Vernietig dit paleis!/Vernietig de paleizen!/Vernietig ze!” (Stitou 2006, 68). Dit is de enige tegenstem in dit gedicht waar alle andere sprekende subjecten macht hebben. Het gaat vooral om macht tot het representeren van de bevolking waarvoor alleen maar oriëntalistische beelden gebruikt kunnen worden. De stem van het lyrisch ik negeert de existentie van zulke beelden en categoriën en benadrukt hun gekunsteldheid in deel vier door een herhaling van de titel van dit gedicht (Stitou 2006, 71):

Laat je niet misleiden
laat je door *tooverwereld* niet misleiden,
de Vreemdeling bestaat niet
[...]
de Slangenbezweerder — ze bestaan niet.
De Vreemdeling
bestaat niet.

Het lyrisch ik (dat in het citaat hierboven aan het woord is) voegt zich dus bij de stemmen van de balkondieren die ook voor de vernietiging van de symbolische en categoriserende orde pleiten. Door de positionering van De Vreemdeling (met hoofdletter gespeld, zoals “Sprookjesverteller”) in de directe omgeving van de andere artificiële beelden, drukt Stitou zijn geloof uit dat de categorie van Vreemdeling ook gekunsteld is. Said (1978, 4) maakt zijn lezers ook attent op het feit dat “geographical and cultural entities – [...] such [...] as ‘Orient’ and ‘Occident’ are man-made.” De macht die zulke artificiële categorieën creëert, is figuurlijk bevestigd in de paleizen – het hof en “*de keurige villa van/Den westerschen consul*” (Stitou 2006, 70). Het motto van de balkondieren (en het lyrisch ik) over vernietiging van de paleizen wordt minder raadselachtig als wij hem verbinden met de stelling in de titel. In het eerste deel van onze analyse hebben wij gezien hoe de als absoluut geziene verschillen tussen Europese en Oosterse cultuur ontstaan zijn en hoe het discours van Oriëntalisme gebruikt wordt om bijvoorbeeld de kolonise-

ring van als ‘achterlijk’ beschouwde gebieden te rechtvaardigen. Dit was een analyse op macroniveau, het ging om grootschalige ontmoetingen.

2. INDIVIDUELE ONTMOETINGEN

De sporen van Oriëntalistische stereotypen over culturen die wij in de vorige paragraaf besproken hebben, zijn terug te vinden in de vooroordelen en veronderstellingen waarmee het lyrisch subject geconfronteerd wordt in zijn individuele ontmoetingen met anderen in dit deel. De ontmoeting in *Het zingen vergaat je* heeft kenmerken die wij een erfenis van het macht-uitoefenende discours zouden kunnen noemen, maar in dit geval betrokken op individuen. De theorie van Gibson wordt in dit deel van de analyse meer van toepassing omdat het gedicht op een anekdotische manier de ontmoeting tussen het lyrisch ik en de eigenares van een hotel in de Ardèche weergeeft (Stitou 2006, 7):

De eigenares,
opvallend onvriendelijk.
Vermoedelijk
stond mijn huidskleur haar niet aan en mijn naam,
die ik bij het inchecken te kennen gaf,
heeft ongetwijfeld de doorslag gegeven. Mustafa.

Het lyrisch subject wordt in de Ardèche onmiddellijk gecategoriseerd als ‘de ander’ op basis van twee kenmerken: huidskleur en naam. Hier kan hij echter in deze situatie niet aan ontsnappen, hij kan de identificatie in de ogen van de Westerling als ‘een vreemdeling’ niet ontwijken. De positie van de eigenares ten opzichte van het lyrisch subject zou volgens Gibson (1999, 25) beschreven kunnen worden als “approach in terms of knowledge.” De eigenares gaat de interactie met het lyrisch subject aan op basis van kennis van zijn naam en huidskleur, iets dat Gibson (1999, 25) een “frame” noemt “in which I would seek to enclose the other.” Haar referentiekader, gebaseerd op een door Said geïdentificeerd Europese superioriteitsdenken, een kader gevuld door de eerder beschreven stereotypen, waarin zij de ander probeert op te vangen als een vreemdeling, migrant of een allochtoon “amounts to an imposition of force and, as such, is unethical” (Gibson 1999, 25).

In *Het zingen vergaat je* zien wij het lyrisch subject ook op deze categorisering reageren als iemand die in de Ardèche niet thuis hoort, zowel op het

niveau van de anekdote, als ook in zijn representatie van de ontmoeting in de gedichten. Het lyrisch subject registreert het gedrag van de eigenares tegen de Franse speleologen (Stitou 2006, 7):

Hartelijk
groette ze de mannen, de eigenares, bracht ze
wijn en glazen.

Hieruit kunnen wij afleiden dat zij wel zonder vooroordelen worden benaderd. Hoe reageert het lyrisch ik op deze discriminatie? Lukt het hem om de ethische benadering van Levinas in zijn omgang met anderen te verwezenlijken?

De eigenares bracht mij een café au lait
en ik protesteerde, om haar het bloed dieper
onder de nagels vandaan te halen, in het Engels,
fittest lingua franca. Gentlemanlike
waarschuwde ik haar voor darmgassen:
met lactose weet mijn DNA zich geen raad. (Stitou 2006, 8)

Hoewel hem een *café au lait* gebracht wordt in plaats van een “café noir” (Stitou 2006, 7) die hij eerder bestelde, wat als een provocatie beschouwd zou kunnen worden, blijft het lyrisch ik beleefd of zelfs “gentlemanlike” en legt aan haar uit waarom hij koffie zonder melk moet hebben. Daardoor behoudt hij de *interpellatieve* functie van taal, hij spreekt tegen haar en niet over haar, wat Levinas als een interactie definieert. Hij gaat zelfs nog verder en onthult iets persoonlijks: hij legt uit dat hij niet tegen lactose kan. Inhoudelijk houdt hij het netjes, maar toch verzet hij zich tegen de discriminatie op een onopvallende, wij zouden ook kunnen zeggen, formele manier. De vorm hangt samen met de taal die hij praat; Engels hoewel hij kennelijk Frans ook beheerst (aangezien hij het gesprek van de speleologen kan volgen). Op een ironische manier benadrukt hij een Darwinistisch motief in dit gedicht, namelijk dat Engels de “fittest lingua franca” (Stitou 2006, 7) is, waarmee Frans de wedstrijd voor *survival* heeft verloren. In dit gedicht zien wij dus dat het lyrisch ik een ethische verhouding met anderen aangaat hoewel hij zelf gereduceerd tot de ander wordt en gediscrimineerd wordt.

De uitgangssituatie in *Anton* is vergelijkbaar: op basis van zijn uiterlijk wordt het lyrisch ik als “een Arabier” getypeerd en daardoor in een categorie van mensen gezet die nergens voor in aanmerking komen (Stitou 2006, 39):

Links een tenger en goudblond godinnetje,
 keurde me geen blik waardig.
 Maar het deed me niets: sinds elf september
 Ligt een Arabier nu eenmaal slecht
 in de markt.

Het lyrisch subject reageert hier onverschillig tegenover deze radicale vereenvoudiging van zijn subjectiviteit en lijkt zich niets aan te trekken van het discriminerende gedrag van de mensen rond hem. De neutrale reactie vormt slechts een deel van het gedicht dat pas door een gekleurde en beladen representatie van anderen een volledige beeld van de ontmoeting schept. Binnen deze representatie zien wij twee vrouwen die door middel van stereotypische beelden over Nederlanders worden beschreven. De eerste vrouw heeft blond haar en de tweede is heel lang, een “reuzin” (Stitou 2006, 39). Dat is niet enige manier waarop het lyrisch subject zijn representatie van de ontmoeting kleurt (ibidem):

ze werkte, vertelde ze,
 voor een castingbureau; die middag had ze,
 voor een nieuwe Nederlandse dramaserie,
 NSB'ers gecast.
 [...]

 De slanke blondine
 links van mij, zag ik nu, had op de achterkant van haar nek,
 over de volle breedte, een tatoeage:
Anton
 stond er,
 in schoonschrift, tussen
 twee hartjes in.

Plotseling zien wij het lyrisch ik omringd door mensen die hij beschrijft als iets te maken hebbend met extreem rechtse politieke partijen. Dat is tenminste de suggestie die hij doet door de manier waarop hij anderen representeert. De dubbelzinnige manier waarop er over de casting van acteurs voor de rollen van NSB'ers gesproken wordt, beïnvloedt de manier waarop wij de tatoeage van de andere vrouw interpreteren. Al heel snel associeert men ‘Anton’ met ‘Anton Mussert’, de leider van de Nederlandse Nationaal-Socialistische Beweging, maar het zou ook een naam van haar geliefde of haar zoon kunnen zijn. De anderen worden door het lyrisch subject met dergelijke “terms of reference” (Gibson 1999, 25) gerepresenteerd dat andere interpretaties van hen als subjecten uitgesloten worden. Daardoor ontstaan er vergelijkingen tussen de positie van de Arabier vandaag en de positie van de

Joden in de tijd van de Tweede Wereldoorlog, associaties die nog versterkt worden door de vermelding van de “joodse verloofde” (Stitou 2006, 39) van het lyrisch subject. Aan de ene kant lijkt hij in zijn interactie met de anderen niet te reageren op de het discriminerend gedrag waarmee hij benaderd wordt, maar aan de andere kant representeert hij hen op een manier dat een dreigende sfeer oproept door middel van associaties en veronderstellingen.

Dat het lyrisch ik zijn macht tijdens het representeren van individuele ontmoetingen op nog opvallendere manieren uitoefent, kunnen wij in de laatste tekst *Flirt* observeren. Hier zouden wij hier het lyrisch ik ook de rol van een verteller kunnen toeschrijven. Het gedicht verschilt van de anderen door een anekdotische structuur met een pointe en wordt gekenmerkt door een verhalende stijl. De lezer wordt getuige van twee ontmoetingen: de eerste met een moslima en de tweede met haar vader. Dames eerst (Stitou 2006, 23):

Het onzichtbare belletje rinkelde, uit de achterkamer kwam bedeesd een
gehoofddoekte deerne geschoven.
Goede... middag... morgen? Middag? zei ik, nieuwsgierig naar haar stem.
Ze knikte naar een wandklok hoog achter mij.
Morgen, zei ze, iets stout.
Ik overhandigde haar het bonnetje. We keken elkaar aan, een seconde. Ze
glimlachte, ik – ’t klikte! Onbevreesd voor onze ogen. Lichamen. Triomf!

De vrouw heeft geen naam, de verteller noemt haar “een gehoorddoekte deerne” waardoor zij gereduceerd wordt tot wat zij draagt, een symbool van haar religieuze en misschien ook etnische achtergrond. Als er door het gebruik van dit symbool aan de volledige representatie van de identiteit van deze vrouw nog niet genoeg gedaan was, komt de lezer nog te weten dat zij “bedeesd” loopt en “stout” spreekt. Het bewustzijn van de vrouw is voor de lezer ontoegankelijk, hij moet de woorden van het lyrisch subject over haar gedrag, de gedeelde glimlach en het erop volgende triomfantelijk moment van menselijk contact maar voor lief nemen. Hij zet de manier waarop hij de ontmoeting met de vrouw representeert naar zijn hand en de conclusie waartoe hij komt hoeft helemaal niet dezelfde zijn als degene waarmee zijn gesprekspartner weg loopt. Het lyrisch subject komt hier veel duidelijker dan in andere gedichten naar voren als een verteller en er zijn ethische problemen verbonden met specifieke vertelsituaties, een factor dat Gibson uitgebreid analyseert in zijn boek. Autoritatieve mannelijke vertellers kunnen hun vrouwelijke tegenhangers tot de zwijgzame Ander reduceren.

De tweede interactie (deze keer tussen drie personen), als de vader van de “gehoofddoekte deerne” verschijnt, is nog minder ethisch. Mensen en hun gedrag worden geëvalueerd en veroordeeld op een nog opvallender manier (Stitou 2006, 24):

Ik wees ernaar, ze maakte aanstalten erheen te schuiven – de overweldigende aanvechting haar te vergezellen, gearmd! toen de kleermaker opdoemde, in de deuropening, de doforanje kralensnoeren gedrapeerd over zijn verschijning. Als een afgod. Wonderlijke afgod. Ik zag dat hij mij opnam. Met een mengeling van minachting en teleurstelling woog hij mij. Paniek ja! Geleidelijk raakte ik in paniek.

De vader vertoont alle kenmerken van iemand die in het proces is van de ander te categoriseren: het opnemen en de minachting die daarop volgt zijn hiervoor typisch. Vervolgens bestempelt de vader ook het soort ontmoeting tussen het lyrisch ik en zijn dochter door te verwijzen naar een bordje in zijn winkel: *Verboden met mijn dochter te flirten* (Stitou 2006, 24). De vrouw wordt dus gereduceerd door beide mannen; voor de verteller wordt zij een object om mee te flirten, iemand die straks gerepresenteerd kan worden in een reducerende anekdote. Voor de vader is zij “mijn dochter”, iemand wie hij bezit, die alleen maar in verhouding tot de vader geïdentificeerd kan worden en over wie hij kan beslissen met wie en op welke manier zij interacties aangaat. De vader reduceert ook de identiteit van de verteller, die als onwaardig wordt gezien voor zijn dochter.

CONCLUSIE

In deze bijdrage richtten wij onze aandacht op de thema van ethische standpunten in de gedichten van een geëngageerde schrijver, vooral op basis van de theorie van Andrew Gibson. Eerst analyseerden wij aan de hand van *De vreemdeling bestaat niet* één van de discoursen op basis waarvan categoriserende en veroordelende uitspraken over niet-Europese culturen worden gemaakt, met name het Oriëntalisme, om te weten hoe de stereotypen ontstaan, waardoor de ander gereduceerd en gemarginaliseerd wordt. Vervolgens wordt de onderzoekende blik gericht op het lyrisch ik zelf en er worden relaties geanalyseerd die het lyrisch ik ten opzichte van de ander aangaat zoals ook zijn pogingen om zich tot de ander te verhouden.

Wat blijkt uit de analyse van ethische en onethische ontmoetingen in *Varkensroze ansichten* is, dat het belangrijk is, dat het lyrisch ik zelf de eerste

stap doet en zichzelf kwetsbaar maakt of open stelt voor een verder gesprek. Dat blijkt uit één gedicht waar het lukt om een ethische positie tegenover de ander in te nemen, *Het zingen vergaat je*. Er zijn ook gedichten waar het niet makkelijk is om te beslissen of de ontmoeting ethisch of onethisch is zoals *Anton* waarin het lyrisch subject op een subtiele manier de ander representeert door middel van stereotypen zodat er associaties ontstaan en veronderstellingen in leven geroepen worden. Veel opvallender is de onethische houding in *Flirt* waar wij met een mannelijk bewustzijn te maken hebben dat een moslimse vrouw representeert maar dat zelf gereduceerd wordt tot ‘het ongewenste type’ door de vader van de vrouw.

REFERENTIES

- Gibson, Andrew. 1999. *Postmodernity, Ethics and the Novel*. London: Routledge.
 Joosten, Jos, & Thomas Vaessens. 2005. “Identiteit, evolutie en engagement Moderniteitskritiek in poëzie van Mustafa Stitou.” *Nederlandse letterkunde* 10 (2): 129–154.
 Said, Edward. 1978. *Orientalism*. New York: Random House.
 Stitou, Mustafa. 2006. *Varkensroze ansichten*. Amsterdam: De Bezige Bij.
 Visser, J.Th.de. 1896. *Mohammed – Christus. Vier schetsen van eene reis in het Oosten*. Amsterdam.

SPOTKANIA Z ODMIENNOŚCIĄ:
 VARKENSROZE ANSICHTEN Z ETYCZNEJ PERSPEKTYWY

Streszczenie

Poezja niderlandzkiego imigranta Mustafy Stitou została uznana przez Joostena i Vaessensa (2005) za „istotną społecznie” i „krytyczną”. Niniejszy artykuł bada inny aspekt literatury zaangażowanej, a mianowicie literaturę etyczną, przy czym zwraca uwagę na sposób, w jaki wiersze przedstawiają spotkania dwóch kultur lub dwóch osób. Teoria ‘orientalizmu’ Saïda (1978) identyfikuje sposób, w jaki dyskurs, który może reprezentować całe kultury, tworzy założenia i uprzedzenia znajdujące odzwierciedlenie w indywidualnych interakcjach. W tych interakcjach podmioty wierszy Stitou są opisane w określonych terminach. Podmioty reagują na nie zarówno na poziomie interakcji, jak i na poziomie reprezentacji.

Przełożyła Agnieszka Flor-Górecka

Słowa kluczowe: Mustafa Stitou; etyka; inny; orientalizm; autorzy emigranci.

MEETINGS WITH THE OTHERNESS:
 VARKENSROZE ANSICHTEN FROM AN ETHICAL PERSPECTIVE

Summary

The poetry of a Dutch migrant author Mustafa Stitou has been identified as socially relevant and critical by Joosten and Vaessens. This article explores another facet of engaged literature, the ethical one. Attention is paid to the way that poems represent meetings between two cultures or two individuals. Saïd’s theory of Orientalism identifies the ways in which a discourse with the

power to represent whole cultures creates preconceptions and prejudices reflected in individual interactions. In these interactions subjects in Stitou's poems are approached with certain terms of reference and react to this both on the level of interaction and on the level of representation.

Key words: Mustafa Stitou; ethics; the Other; Orientalism; migrant authors.